
Українські
народн
Загадки

Українські народні загадки

ЗІБРАВ І УПОРЯДКУВАВ
ІВАН ГУРИН

ЛЬВІВСЬКЕ КНИЖКОВО-ЖУРНАЛЬНЕ ВИДАВНИЦТВО
1963

Художнє оформлення
Софії Караффи-Корбут

ПЕРЕДМОВА

ЗАГАДКИ займають поважне місце в українському фольклорі. Цей один із найстаріших жанрів дожив до нашого часу, й можна з певністю сказати, що житиме й надалі. Дорослі навчатимуть дітей розгадувати загадки. Творцями загадок будуть переважно дорослі, а носіями — діти.

Що таке загадка? Це дотепне питання або алегоричний вислів, що вимагає розкриття, відгадки. Вона містить у собі низку ознак речі чи явища. За цими ознаками треба відгадати, що це за річ чи явище, яке їх походження або призначення.

Більшість загадок метафорична. Майже всі вони входять до складу фразеологічних зворотів.

Загадки виникли в умовах первісного суспільства, коли людина не розуміла всіх явищ природи, боялася і обожнювала їх. Так з'явилися в наших давніх предків божества — Перун — бог грому, Дажбог — бог сонця, Стрибог — бог вітру, бурунів, Велес — бог тварин та інші. Щоб умилости-

вити надприродні сили, що були, за тодішніми уявленнями, живими та могутніми, людина задобрювала їх, приносила їм жертви, зверталася до них з проханнями. Так виникла віра в магічну силу слова, в замовляння, прокльони.

Залежність людини від явищ природи й, зокрема, від диких тварин була така велика, що людині доводилось пристосовуватися до них. Деяких тварин із-за страху називали не прямим іменем, а іншим — умовним. Сліди іномовності маємо й досі, коли свиню, наприклад, звуть риндею, сороку — куцохвостою.

На підставі практичного досвіду людина згодом навчилася порівнювати явища навколишньої дійсності, помічати подібні ознаки в різних речах та явищах.

О. М. Горький у статті «Про формалізм» зазначає, що уявлення про небо як велетенську чашу могло виникнути в людей лише після того, коли вони створили на землі чашу з дерева або скла.

Отже, з одного боку, звичка давати речам дві назви — пряму та умовну, а з другого, допитлива спостережливість, що схоплювала найхарактерніші ознаки речей, створили ту високу образність загадок, що чарує нас донині. А що людина в силу свого анімістичного світогляду вважала живою, одухотвореною всю природу, то майже всі загадки є також уособленням, персоніфікацією.

І. Я. Франко у своїй праці «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних» підкреслив, що явища природи уявлялися нашим предкам або у вигляді тварин, або у вигляді людей. Засіб уособлення й понині є найважливішим прийомом у поетичній творчості.

Оскільки люди вірили в магічну силу слова, то й загадкам приписували чарівну силу. За давніх часів до загадування і розгадування загадок ставилися серйозно. Згадаймо хоч би античний міф про страшного Сфінкса, загадку якого про людину відгадав мудрий юнак Едіп.

Молода людина, яка оволодівала майстерністю розгадувати загадки, вважалася дозрілою в розумовому відношенні. За новіших часів загадка є засобом розвитку кмітливості, тямучості та служить розвагою головним чином для дітей.

Загадки виникли в середовищі трудового народу. Про це свідчить їх тематика: речі хатнього вжитку, явища природи, людина і частина її тіла, знаряддя праці, праця дома і в полі, домашні тварини, громадські взаємини тощо.

Багато стародавніх загадок донесли до нас уявлення наших предків про природу. Наприклад:

Чорна корова всіх поборола, білий віл всіх підвів. (Ніч і день).

Один біжить, другий лежить, а третій кланяється. (Вода, берег, явір).

А ось приклади загадок про господарювання наших предків:

Бігла чечітка через ворітки, вибіг ченчик, дав їй мечик, вона й стала. (Бігла вода, мірошник заставив лотоки, і вода стала).

На березі сиджу, крізь клен гляджу, діда за бороду скубу. (Пряля сидить на днищі, дивиться на гребінь і пряде).

Між двома дубами застрягло теля зубами. (Пилка).

За старих часів на Україні складено багато загадок про хліборобську працю. Наприклад:

Шістдесят синів підперезані, а мати ні. (Копа снопів).

Стоїть дуб-дубаляк, на тім дубі сто гілляк, на гілляці по гніздечку, а в гніздечку по яєчку. (Конопля, просо).

Ось зразок загадки про борону як важливе знаряддя праці:

Двадцять п'ять у дереві сидять, на хліб роблять, а хліба не просять. (Зуби в бороні).

Як бачимо, загадки змальовують речі не в спокої, а в дії. Це підтверджує думку про те, що загадки створені людьми праці, які в загадках показували призначення речей у житті, в різноманітному оточенні.

Найдавніші загадки характеризують період скотарства, коли людина більше перебувала на лоні природи, спостерігала явища природи, небесні світила. Пізніше, в часи осілості, коли людина почала займатися хліборобством, вона створює загадки про домашні речі, яких у неї з'являється все більше й більше. Після прийняття християнства з'являються в побуті книги, отже, й загадки про них («Біле поле, чорне насіння, хто його сіє, той розуміє»).

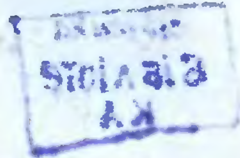
Загадки дають багато відомостей про речі побуту й господарювання. Та не лише уявлення, фантазія, але й думки, почуття відображаються в загадках так само, як і в прислів'ях, коломийках тощо.

Загадки характеризуються стислістю, малослівністю, здебільшого ритмічною мовою. Цим вони нагадують прислів'я.

Для поетики частина загадок характерне римування, іноді внутрішнє. Наприклад: «Ішов Волох, розсипав горох, почало світати — нема що збирати». «Лежить Гася, простяглася, як устане — неба дістане».

Іноді в загадці нема прямого питання, дотепне питання лише передбачається: «Як прийде, то не прийде, а як не прийде, то прийде». (Теля з пасовища не повернеться додому, якщо на поле навідається вовк).

Цікава й будова загадок. Найпростіший вид загадки —

це дотепне питання, «Хто їсть без ложки?» (Тварини). «Що в світі наймиліше?» (Сон, здоров'я, воля). «Що в хаті за поцілуйка?» (Кухоль), «Що в хаті на похваті?» (Клямка, ручка дверна) та ін.

Запитання типу «Що в світі наймишіле?» адресується не лише до здатності чітко уявляти речі та їх ознаки, але, звичайно, й до розвинутого абстрактного мислення людини.

Будуючи загадку, народ користується найяскравішими, найважливішими ознаками речі. Так, грім асоціюється з ревінням вола, замерзання води взимку викликає уявлення про сивого вола, що випив усю воду на подвір'ї. Зорі на небі нагадують розсипаний горох або овець, що пасуться на полі.

Таким чином, при складанні загадки найчастіше використовуються зорові та звукові уявлення, порівняння.

Складніший тип загадки, коли асоціації, викликані розгадуваною річчю, ще й уособлюються, показані в формі дії людини чи тварини.

Синє море хитається, білий заєць купається. (Борошно в ситі).

Два брати рідні: одного всі бачать, та не чують, другого всякий чує, але не бачить. (Блискавка і грім).

Цей спосіб композиції стосується і новітніших загадок, наприклад: «Я не їм вівса, ні сіна, дайте випити бензину, усіх коней обжену, кого хоч наздожену». (Автомобіль). Як бачимо, автомобіль за традицією персоніфіковано.

«Бігла корова, чорна, здорова, за нею телятка — всі вони близнятка». (Поїзд). Явище нових часів, уявлення ж тут старовинного походження.

Отже, основний принцип побудови загадки такий:

1. Береться річ — сонце. 2. Підшукується асоціація за подібністю — жовте яблучко. 3. Інша річ чи явище — чисте

небо. 4. Явище чи річ усоблюється — яблучко плаває (золоте яблучко в синім морі плаває).

Так яскраві асоціації за подібністю, себто паралелізми та персоніфікації, і складають ту дотепну метафоричність, що властива майже всім загадкам.

Трапляються в загадках заперечні паралелізми: «Кину не палицю, зловлю не галицю, обскубу не пір'я, з'їм не м'ясо». (Вудка і риба). На антитезі побудована, наприклад, загальновідома загадка: «Ріжуть мене ножакою, б'ють мене ломакою, за те мене отак гублять, що всі мене дуже люблять». (Хліб).

За стилістичною побудовою загадки близькі до прислів'їв та приказок. Іноді важко відрізнити загадку від прислів'я. Наприклад: «Перший день — золото, другий — срібло, третій — мідь, а четвертий — додому їдь». (Гість).

Про загадки діти знають ще з дошкільних років. Тоді загадують загадки дітям дорослі. Вони ж і відгадують, а діти лише міркують над навідними питаннями дорослих — чому ж саме так розгадується та чи інша загадка.

Для прикладу візьмемо загадку «Чорний собачка дім стереже». Дорослий запитує, на якій підставі замок названий собачкою, що стереже дім? «Бо замок ніби охороняє квартиру», — скаже дитина.

Діти шкільного віку люблять самі загадувати і відгадувати загадки.

Разом з іншими жанрами українського фольклору загадки мають велике пізнавальне, виховне та естетичне значення.

Різноманітні за тематикою загадки знайомлять дитину з навколишнім світом. Яскравість уявлень загадок допомагає легше сприймати оточуючу дійсність. Своєю метафоричністю, образністю загадка співзвучна дитячому конкретному мисленню, що розвивається в напрямі до узагальнень. Мовна синтаксична і стилістична довершеність загадок збагачує словниковий запас, привчає дитину до рідного слова, навчає дорожити своєю мовою, говорити образно, чітко, стисло, розвиває почуття прекрасного.

Загадки сприяють умінню спостерігати, порівнювати явища, характеризувати їх основними ознаками чи властивостями.

Як фразеологічний зворот, загадка має чітку словесну виразність. Відомо, що діти люблять ритмічну мову, чіткість і конкретність уявлень. А те, що треба знайти за цими яскравими уявленнями «заховану» річ, — теж збуджує цікавість дітей, та й не лише дітей. Поруч з любов'ю до влучного вислову загадка розвиває спостережливість, уміння помічати, розрізняти й порівнювати різноманітні барви, звуки, властивості різних речей та явищ. А все це дуже потрібне в житті, і не тільки для дитини.

Розгадування загадок тренує розум, розвиває увагу, пам'ять, вдумливість і дає задоволення, коли знайдено розгадку.

Слід згадати і про переосмислення окремих загадок. Загадка пройшла довгий шлях — від доісторичних часів до сучасної радянської доби. Переосмисленню піддалися не лише окремі слова, як-от: бригадир, староста, знатна людина, піонер, але й окремі фразеологічні звороти, як, наприклад, загадки.

Якщо загадку «Що за диво походило, поле зразу почорніло?» раніш розгадували як плуг, то зараз усі здогадуються, що це трактор.

Загадка «В землі було, в заводі кувалося, на ланах розгулялося (плуг) за радянського часу доповнилась означен-

ням «на колгоспних ланах» — і тепер уже знов-таки визначає трактор.

Загадка «Гуркотить, стукотить, мов сто коней біжить» колись визначала грім, а пізніше — поїзд.

Раніше пастушки були носіями і зберігачами дитячого фольклору. Тепер умови змінилися, і не пастухи, а діти в дитячих садках, учні молодших класів, учасники вечорів художньої самодіяльності, родини, в яких є діти, є носіями жанру загадок.

Свідченням про давнє побутування загадок серед молоді є опис вечорниць в «Енеїді» І. П. Котляревського:

Весільних пісеньок співали,
Співали тут і колядок;
Палили клоччя, ворожили,
По спині лещатами били,
Загадували загадок.

В українському весільному обряді мова сватів здебільшого загадкова, так, наречену звуть куницею, а нареченого ловцем — добрим молодцем і т. п.

У казках загадки виконують роль мотиву-перешкоди. Герой чарівної казки з-поміж інших перешкод повинен подолати й таку: змій загадує героєві загадки, і якщо герой не відгадав, то змій його знищить. Подібні мотиви зустрічаються і в старовинних українських русальних піснях.

Використовуються загадки і в художній літературі. Великий український байкар Л. І. Глібов складав віршовані загадки та відгадки до них, часто використовуючи народні загадки. Наприклад:

До сонця я підхожий,
І сонце я люблю,
За сонцем повертаю
Голівоньку свою.

(Соняшник)

А ось і загадка-акростих:

Мати доні молодій
Огородик наділила,
Розкошує доня мила,
Каже неньці: тісно їй.
В земляній сиджу коморі,
А коса моя надворі.

(Морква).

За давньою традицією в школах підтримується інтерес до загадок. Так, ще великий педагог К. Д. Ушинський у своїх двох книгах-підручниках «Родное слово» умістив 275 фольклорних творів, з них — 48 загадок. У своїй праці «Руководство к преподаванию по «Родному слову» Ушинський дає цінні поради як шляхом навідних питань навчити дітей розуміти загадки.

В програмах нашої радянської школи вивченню загадок у молодших класах також приділяється певна увага.

До цієї збірки увійшли загадки, зібрані в Полтавській, Черкаській, Київській, Чернігівській, Ровенській та Волинській областях. Центрами збирання були с. Хомутець Миргородського району на Полтавщині, с. Козацьке Звенигородського району Черкаської області і м. Млинів Ровенської об-

ласті. Тут розташовані сільськогосподарські технікуми, в яких навчалися учні з різних областей України. Вони й допомагали мені в збиранні загадок. Користуючись нагодою, висловлюю їм свою щиру подяку.

Цей збірник загадок призначається для масового читача— батьків, учителів, вихователів дитячих закладів, піонервожатих, а також для самих дітей.

Іван ГУРИН.

ЗАГАДКИ

ЯВИЩА ПРИРОДИ

1. Два брати у воду дивляться, а повік не зійдуться.
2. Два брати рідні: одного всі бачать, але не чують, другого всякий чує, але не бачить.
3. Не куля, не багнет, не снаряд і не меч, а людину б'є на смерть.
4. Ой за полем, за горами золота нагайка в'ється.
5. Не вода і не суша, на човні не попливеш і ногами не підеш.
6. Срібний кинджал хвильку в хаті полежав і зовсім розтав.
7. Що росте догори коренем?
8. Не звір, а виє.

3-17

9. Через воду стежечка, а води не перейдеш.
10. Червоне коромисло через річку повисло.
11. Прояснилось наверху, і земля стоїть в пуху.
12. Крутить, вертить, з городу летить.
13. Без ніг біжить, без крил летить.
14. Без рук, без ніг, а ворота відчиняє.
15. Без рук, без ніг, а на гору лізе.
16. Біжить віл, сам без ріг, кого зустрічає, з дороги не звертає.
17. Гуляє по полю, та не тінь, гуляє на волі, та не птиця.
18. Є на світі кінь, всьому світові не вдержати.
19. Крил не має, скрізь літає та ще й куряву здіймає.
20. Молоденький розбишака з хати солому зносить.
21. Прийшов хтось та взяв щось, пішов би за ним, та не знаю за ким.
22. Рукавом махнув — дерево зігнув.
23. Батько лежить у сповитку, а син пішов по світку.
24. Жувати не жую, а все поїдаю, все тільки їм, а з голоду помираю.
25. Маленьке, малюсеньке, а в руці не вдержиш.
26. Між двома осоками б'ються хлопці язиками.
27. Поки батько народився, син по світу находився.
28. Скільки б я не їв, ніколи ситий не буду.
29. Червоний гість дерево їсть.
30. Мати сина породила, а син матір.
31. Одне каже — побіжімо, друге каже — полежімо, третє каже — похитаймося.

32. Швидка-прудка, куди йдеш? А тобі, стрижень-шишень, навіщо?
33. Що таке пливе і ллється, часом на камінь дереться, як немає — все всихає, звір і птах помирає.
34. Був на копанні, був на шльопанні, був на базарі, був на пожарі, молодим був — сім'ю кормив, сам ні крихти не з'їв, а упав — та й пропав, ніхто й кісток не зібрав.

35. Стоїть дід за копами, стріля в бабу галушками.
36. Біг кінь білобокий через Дунай глибокий, як упав — заіржав, увесь світ задрижав.
37. Крикнув віл на сто гір, на сто тисяч городів.
38. Стукотить, гуркотить, треба стати розгадати, що тим коням їсти дати.
39. Шило-покотило попід небесами ходило, із полями говорило.
40. Ввечері вмирає, а зранку оживає.
41. Сірий віл напав на чорну корову.
42. Чорна корова всіх поборола. Білий віл всіх підвів.
43. Без крил, без ніг, без рук, а догори лізе.
44. Без рук, без ніг, а хату пробіг.
45. Залізла Варвара вище амбара і дивиться на небо.
46. Кучерявий Іван на гору дереться.
47. Летів горобець через хлівець та все вгору хур-хур!
48. І тонкий, і високий, а сяде в траві — не видно.
49. Лежить Гася, простяглася, як устане — неба достане.
50. Така я велика, що й кінця не маю, лежу собі тихо, нікого не займаю. Тільки мені добрі люди день і ніч топчуть груди.
51. Їхав пан, у воду впав, сам не замочився, а води побільшало.
52. Коли нема — чекають, коли прийду — тікають.
53. Мене частенько просять, ждуть, а тільки покажусь — ховатися почнуть.

54. Один ллє, другий п'є, третій підростає.
55. Горя не знаємо, а гірко плачемо.
56. Сидить півень на вербі, спустив крила до землі.
57. Шумить, гуде і все горою йде.
58. Коло носа в'ється, в руки не дається.
59. Мене ріжуть, мене б'ють, я не злюсь, стаю добрішою.
60. Якого поля не можна зорати, на якому полі не можна каміння полічити ?
61. Розстелю рогіжку, насиплю горішків, покладу окраєць хліба.
62. Вся дорога всипана горошинками.
63. В синім небі світлячки, не достать до них рукою, а найбільший світлячок зігнувсь, як черв'ячок.
64. Тисяча овець, а між ними один баранець.
65. У чистому полі попутані коні, вузлики знати, ніяк розв'язати.
66. Я вода і на воді плаваю.
67. Ні в вогні не горить, ні в воді не тоне.
68. Без рук, без ніг, без язика, а кричить.
69. Живе без тепла, говорить без язика, ніхто його не бачить, а всякий чує.
70. Без крил летить, без кореня росте.
71. Біг зайчик попід лісок, сипав з гори пісок.
72. Іде лісом — без шуму ступає, іде водою — хвилі піднімає.
73. Їхав Волох, розсипав горох, почало світати — нема що збирати.
74. Лисий віл дивиться через тин.
75. На небі біліє, світить, а не гріє.

76. Один пастух тисячу овець пасе.
77. Повна піч паляниць, посередині книш.
78. По печі горох-горох і ще хліба шматок.
79. Приїхав гість та став на поміст, розпустив коні по всій оболоні.
80. Серед двора лежить червона сковорода.
81. Стоїть зруб, а на ньому старий дуб, коло дуба птиця-ворітниця. І ніхто їх не дістане — ні цар, ні цариця, ані красна дівиця.
82. Толока не орана, вівці не лічені, пастух рогатий.
83. У лісі, у пралісі золота діжа стоїть.
84. Навкруги вода, а з питвом — біда.
85. Без пилки, без сокири, а мости будує.
86. Без рук, без голови, а вікна малює.
87. Без сокири, без клинців дідусь мости мостить.
88. Зроду рук своїх не має, а узори вишиває.
89. Не художник, а малює.
90. Сам не біжить, а стояти не дозволяє.
91. Сивий віл випив води повен діл.
92. Старий дід мости помостив, прийшла молода — мости рознесла.
93. Що то за гість, що тепло їсть?
94. Батько високий, мати низька, син заклопотаний, дочка прудка.
95. В синьому мішечку золотих гудзиків багато.
96. Голуба простиня весь світ покрила.
97. Голуба хустина, червоний клубок по хустині качається, людям усміхається.
98. Під гору іде швидко, з гори помаленьку.
99. Не труба і не димар, а дим пускає.

100. Чорна корова, золоте теля.
101. Чорне рядно всіх людей накрило.
102. Чорне сукно лізе в вікно.
103. Куди ступиш — всюди маєш, хоч не бачиш, а вживаєш.
104. Зайде в дім — не виженеш дрючком, прийде час — сам вийде.
105. Сіре сукно лізе у вікно.
106. Крутиться, вертиться, берега держиться.
107. Одно біжить, друге лежить, а третє нахиляється.
108. Санки біжать, а голоблі стоять.
109. Тече, тече — не витече; біжить, біжить — не вибіжить.
110. Без очей, а сльози ллє.
111. Вночі спить на землі, а вранці тікає.
112. Зоря-зоряниця, молода дівиця, гуляти ходила, сльозу зронила, місяць бачив — не підняв, сонце побачило — підняло.
113. Ішла дівка до овець, загубила гребінець, місяць бачив — не підняв, сонце вкрало і — пропало.
114. Ішла пані уночі, погубила всі ключі, місяць бачив — не підняв, сонце вкрало й нікому не сказало.
115. На воді родилося, по світах розходилося, як побачить свою матір, то помре.
116. У воді росте, у воді кохається, у воду впаде — води злякається.
117. Без рук, без ніг, падає на тік, а руками й ногами біжить за нами.
118. Біле, а не цукор, м'яке, а не вата, без ніг, а йде.

119. Біла скатертина всю землю вкрила.
120. Зірка сніжно-біла на рукав мені злетіла, поки ніс її сюди, стала краплею води.
121. Зимою гуляє, хати замикає, а весною плаче, людей випускає.
122. Зимою роджусь, навесні умираю, своїм тілом землю зогріваю.
123. Зимою гріє, весною тліє, влітку вмирає, восени оживає.
124. Коли живе, то лежить, а помре, то побіжить.
125. Лежало, поки лежалось, а як припекло, то й сліду не зосталось.
126. Летить птиця без крил, без ніг, зварив кухар без вогню, з'їла дівка без рота.
127. Летить тихо і лежить тихо, а як смерть — стає здорова і зареве, як корова.
128. Летить — мовчить, лежить — мовчить, а як помре, то зареве.
129. Малесеньке, тонесеньке, а що схоче вкриє.
130. Надворі горою, а в хаті водою.
131. Не п'є — живе, а нап'ється — умре.
132. Пусти з гори — не розіб'ється, пусти на воду — розпливеться.
133. Вдень у небі гуляє, а ввечері на землю сідає.
134. Гарне, добре, на всіх дивиться, а людям на себе дивитися не дозволяє.
135. За горами, за лісами золотий кружок встає.
136. Золотий пішов, а срібний прийшов.
137. Золотий бубон по воді плаває.
138. Маленьке, кругленьке, весь світ перебігло.
139. Мету, мету — не вимету, несу, несу — не винесу, прийде пора — само піде.

140. Серед моря стоїть червона комора.
141. Стоїть півень на вербі, спустились коси до землі.
142. Товариш товариша здоганяє, і один від одного ховається.
143. Стоїть корито, повне води налито.
144. Не скляний він, не з металу, а прислухаєтесь — дзвенить, риє землю він розталу.
145. Іду — іде, стану — стоїть.
146. Неживе, а за людиною ходить.
147. Очима бачиш, а руками не візьмеш.
148. Хоч поруч іде, а сліду не лишає.
149. Сивий кінь весь світ заліг.
150. Біжать коні булані, на них віжки порвані, хто їх може зупинити, на них віжки підлатати?
151. Біла вата попливла кудись.
152. Біла кобила попід небесами ходила, оглянулась назад — і сліду не знать.
153. Була собі баба Гася, як прийде — всі скачуть, як довго ж нема — плачуть.
154. Їхав чумак та й став, бо волів потеряв.
155. Летить орлиця по синьому небу, крила розкрила, сонце закрила.
156. Не птах і не літак, а в небі літає, воно оживає, зразу ж заплаче.
157. Одно рядно сім баб тягло.
158. Без рук, без ніг, а по полю гасає.
159. Рівненька доріжка посипана горошком.
160. Йде з села до села, а з місця й кроку не зробить.
161. Чим більше з неї береш, тим більшою вона стає.

РОСЛИННИЙ СВІТ

162. Біле — не сніг, зелене — не луг, кучеряве — не людина.
163. Лізу, лізу по білому залізу,ліз би далі, та зломиться.
164. Стоїть, колихається, гарною головою величається.
165. Червоний пан у яму впав.
166. Червоний колір, а винний смак, кам'яне серце, чому то так?
167. Чого ти став та дивишся? Зірви, може, поживишся.
168. Без вікон, без дверей, повна хата людей.
169. Зелене, а не дуб, кругле, а не місяць, з хвостиком, а не миша.
170. Не кінь, не віл, а прив'язаний.
171. Ліз кіт через пліт та й повісився, а не вмирає.
172. Повна хата горобців, та нікуди вилетіти.
173. Висить відерце, а в відерці серце.
174. В маленькому горщечку смачна каша.
175. Кругленьке ремесло, кругом обросло, по краях гладеньке, всередині солоденьке.
176. У дерев'яних грудях біле сердечко.
177. Принеси з лісу колоду, зроби двоє ночов, і ще залишиться.
178. Ріс, виріс, постарівся, дітям полюбився.
179. Росло, виросло, із кущів вилізло, по руках качалося, а в зубах зосталося.
180. Сам маленький, а шуба дерев'яна.
181. Твердо росте, м'яко висить, сам кудлатий, а кінчик лисий.

182. Тонко росте, хибко висить, все мохнате, кінчик лисий.
183. У лісі вродився, по руках котився, на зубах опинився.
184. У лісі на пролісі висить діжка з тістом.
185. У зеленім кожушку, в костяній сорочечці я росту собі в ліску, всім зірвати хочеться.
186. Біла голівка, червона шапочка.
187. Кіндрат, мій брат, крізь землю пройшов, червону шапочку знайшов.
188. Маленький, чепурненький крізь землю пройшов, червону шапочку знайшов.
189. Сидить дід у траві, голова його в крові.
190. Стоїть при дорозі на одній нозі і шапочку має, та нікого не вітає.
191. Влітку в шубі, а взимку голе.
192. Всі пани скинули жупани, а один пан не скинув жупан.
193. Жило, звалилось, прийшло — нагрілось.
194. Навесні веселить, влітку холодить, восени годує, взимку гріє.
195. На літо одягається, а на зиму одежі цурається.
196. Ріжуть — не кричить, рубають — не пищить, а скрізь воно потрібне.
197. Батько тисячі синів має, кожному мисочку справляє.
198. Сини в шапках, а батько ні.
199. Два столи, два човни, п'ята чашечка.
200. Мій брат Кіндрат через землю пройшов, золото знайшов.
201. Одгадай загадочку, кинув її в грядочку, нехай моя загадка лежить до весни.

202. Чашечка медку закопана в льодку до нового годку.
203. Дуб ясен, посередині красен.
204. Круглий, як шар, зелений, як трава, червоний, як кров, солодкий, як мед.
205. Повна хата людей, а не знайдуть дверей, дід увійшов — двері знайшов.
206. По краях гладенький, а всередині солоденький.
207. У зеленій оболонці, а всередині — як сонце.
208. І не дівка, а червоні стрічки носить.
209. Сидить півень на яворі, спустив крила криваві.
210. Сидить дід над водою з червоною бородою, хто йде — не мине, за борідку ущипне.
211. У лісі на пролісі висить плаття червоне.
212. Була дитиною — не знала пелюшок, а старою стала — сто пелюшок мала.
213. В парнику народився, в городі виріс, ніжки коротенькі, головка велика.
214. Вузлата, листата, а росте головата, на одній нозі стоїть, сто сорочок на ній.
215. Головата, дженджуриста, сорочок наділа триста, а нога — одна.
216. Латка на латці, та зроду голки не було.
217. Сидить баба на городі вся в латках.
218. І печуть мене, і варять мене, і їдять, і хвалять, бо я добра.
219. Без рук, без ніг, а пнеться на батіг.
220. Без очей, без рук, а лізе на дрюк.
221. Стоїть баран, а на ньому сто ран.
222. Заріжемо вола, голову з'їмо, шкіру обдеремо, а м'ясо валяється, і собаки не їдять.

223. У городі два сади. один цвіте, другий — ні.
224. Шістдесят синів підперезані, а мати — ні.
225. Ні сучок, ні листок, а на дереві росте.
226. Не вогонь, а обпікає.
227. Стоїть зелене, торкнешся — ошпаришся, а свиня з'їсть — не вдавиться.
228. Білі зуби маю, та усі ховаю, довгі коси маю, та не заплітаю.
229. З води росте, на воді сидить, у воду дивиться.
230. Ніхто їх не лякає, а вони все тремтять.
231. Вранці встало — синьо зацвіло, опівдні — зів'яло.
232. За лісом-лісом синенький вогонь горить.
233. Малий малишка винесе діжку на вишку.
234. Повна діжка жита п'ятачком покрита.
235. Стоїть дуб повен круп, шапочкою прикритий, гвіздочком прибитий.
236. Стоїть стріла посеред двора, а в тій стрілі сімсот і дві.
237. Стоїть півень на току в червоному ковпаку.
238. Стоїть при дорозі на одній нозі, голова мала, а в ній тьма.
239. Стоїть тичка, на тичці — капличка, а всередині повно людей.
240. Жовта куриця під плотом кублиться.
241. Красно-ясно в землю вросло.
242. Під землею вогонь горить, а зверху видно.
243. Сидить баба у коморі, а коса її надворі.
244. Ні сучечок, ні листочок, а на дереві росте.
245. Довгий, зелений, добрий солоний, добрий і сирий. Хто воно такий?

246. Коло вуха завірюха, коло носа завелося, лежить, ніжками простяглося.
247. Над хворостом уверх хвостом, а зірви — солі просить.
248. Стоять коні на припоні, вузлики знати, та не можна розв'язати.
249. Стоїть бочка на бочці, а на ній ще одна, а на них ще одна, а на версі хвіст.
250. Стоїть півень над водою, трясе бородою.
251. Маленьке, чорненьке все поле оббігало, у нас обідало.
252. Пери, пери — не доперешся, пусти на воду — та й розпливеться.
253. Ой, у траві, у траві лежать яйця у крові.
254. Стоїть дівка на пагорку в червоній спідниці, — хто йде, той поклониться.
255. Стоїть дуб-дубаляк, на тім дубі сто гілляк, на гілляці по гніздечку, а в гніздечку по яєчку.
256. Під дубком звилась клубком, та ще й з хвостиком.
257. Біле, як борошно, але не борошно, хвіст, як у миші, та не миша.
258. Кругла, а не місяць, біла, а не папір, з хвостиком, а не миша.
259. Висить шапличок, а в тім шапличку сімсот козачків.
260. Золоте решето, а в ньому чорних хатинок повно.
261. Ріс ріг, закрутився, а на кінці розпустився.
262. Сімсот невісток на одній подушці сплять.
263. Стоїть палиця, на палиці хатинка, в тій хатинці повно людей.

264. Тисяча братів підперезані одним поясом.
265. Лежить мужичок в золотім піджаці, підперезаний, та не поясом, не підіймеш — сам не встане.
266. Золоте вбрання скидає, біле одягає й на зелене переміняє.
267. Зимою і літом майорить одним цвітом.
268. На землі дірочок, як на небі зірочок.
269. У лісі росте, з лісом рівняється, а лісу не бачить.
270. Зелена шийка, червона шапочка.

271. Червона, солодка, пахуча, росте низько, до землі близько.

272. Без рук, без ніг, а на дерево дереться.

273. Зелений звір на дерево тіка.

274. Ноги на морозі, кишки на дорозі, а голова на весіллі.

275. Вийшов віл за сто гін, виніс триста шкір.

276. Маленьке, кругленьке, зачепи — плакати будеш.

277. Сидить Марушка в семи кожушках, хто її роздягає, той сльози проливає.

278. Сидить пані в жупані, хто її роздягає, той сльози проливає.

279. Сидить Галуха, стирчать вуха, а голови немає.

280. Хочеш не хочеш, а плакать заставить.

281. Шкір має сім, а сльози випускає всім.

282. Червона куриця в піску кублиться.

283. Я в кожного у господі стаю в пригоді, а хто мене роздягає, той сльози проливає.

284. Як на неї подивився, то сльозами залився.

285. Голова вгорі, а борода в землі.

286. Що то за голова, що лиш зуби і борода?

287. Дві сестри до осені зеленіють, а потім одна червоніє, а друга чорніє.

288. Корінь викинь, тісто з'їж.

289. Сидить дівчина в траві, лице її у крові.

290. Восени не в'яне, а взимку не вмирає.

291. Що то за твір, що ні чоловік, ні звір, а має вуса?

ТВАРИННИЙ СВІТ

292. Чотири чотирки, дві ростопирки, два вуха, два слуха, третій вертун і сам крутун.

293. Велика в мене сімейка, як весна прийде, вся в поле піде.

294. Коло вуха завірюха, а в вусі ярмарок.

295. Летить дід, сів на цвіт, волосинки розгортає, солоденького шукає.

296. Летіла тетеря не вчора, тепера, упала в лободу, шукаю — не знайду.

297. Летів птах над солом'яний дах, летів, бубонів: «Десь тут моє діло на вогні згоріло».

298. Не вмерли, а всі поховані.

299. Не мотор, а гуде, не пілот, а летить, не гадюка, а жалить.

300. Повен пень черешень, та нікуди вибрати.

301. Сидить дівка в темниці, в'яже мереживо без петель, без вузлів.

302. Сіреньке літа, сіреньке гуде, а жовтеньке носить.

303. У тісній хатині плетуть бабусі хустину.

304. Я веселенький звірок, плиг з ялинки на дубок.

305. Вона його любить, а тікає, він її ненавидить, а шукає.

306. Чорненьке, маленьке, а хоч яку колоду переверне.

307. Влітку наїдається, взимку висипляється.

308. Страшний хан живе в горах, на людей наводить страх.

309. Чотири тики, два патики, сьоме помахайло.

310. Вік свій ходить з клунками, та ще сідають на нього з мішками.
311. Як народився — в чотири труби грає, виросте — гори перевертає, а по смерті на гулянках гуляє.
312. По полю гасає, овечок хапає та всіх лякає.
313. Прийшла темнота під наші ворота та й питає лепети, чи дома понура.
314. Як прийде — не прийде, як не прийде, то прийде.
315. Дім шумить, жителі мовчать. Прийшли капітани, забрали з собою жителів, а дім у вікна пішов.
316. Ідуть ідунчики, повзуть повзунчики, везуть рогатого, молоть пузатого.
317. Прилетіло — не тупало, взяло білутало, занесло на гоптало, на саме допкало.
318. Велика подушка, в ній сім'я незліченна.
319. За лісом, за перелісом золота паличка лежить, хто йде, той минає, в руки не бере.
320. Ні взяти, ні втяти, ні на віз покласти.
321. Чорну гадюку візьму я в руку — вона не вкусить.
322. Маленький, сіренький на соняшник сів, надзьобався добре й далі полетів.
323. Патлатий хазяїн в стріху прилетів.
324. Білий як сніг, надутий як міх, лопатами ходить, а рогом їсть.
325. Ходить по городу великого роду, ноги, як лопати, а сліду не знати.
326. В'ється молоток, поправляє нам садок.
327. По землі скаче, а в воді пливе.
328. Ситий шматок під тином скаче.

329. У зеленому жакеті галасує, хоч і плавати мастак, а не риба і не рак.
330. Летить — виє, сяде — риє.
331. Чорний, а не крук, рогатий, а не віл, шість ніг без копит.
332. Які ноги, такий хвіст, по болоті ходить скрізь.
333. Влітку сірий, взимку білий.
334. В'ється вірьовка — на кінці головка.
335. На горбочку під дубочком звився, скорчився клубочком.
336. Ніс як у свинки, та колючі шерстинки.
337. Повзун повзе, сімсот голок везе.
338. Хоч не шию я ніколи, а голок в мене доволі.
339. Лежить під хворостом та крутить хвостом.
340. Ні птах, ні звір — щось змішане, а спить завжди підвішене.
341. В сто одежок одягається, в повітрі літає, у річці купається, одежок не скидає, а завжди суха буває.
342. Плавала, купалася, сухесенька осталася.
343. У воді купається, водою обливається, вода до неї не чіпляється.
344. Кругом бочки бігають клубочки.
345. Сидить монах у чорних штанах, із мертвих живих дожидає.
346. Лізу, лізу по залізу, на м'ясну гору злізу.
347. Один усю роботу робить, другий господаря молоком поїть, третій хату стереже.
348. Сімсот свистить, чотири лопотить, два нюха, два слуха, два дивиться.
349. І вдень і вночі у кожусі на печі.

350. Вставай, господарю, годі тобі спати, бо не буде в тебе хати, ваша чистота схопила красу і понесла на висоту.
351. У нашої бабусі сидить дід у кожусі, проти печі гріється, без води умиється.
352. Два серпи на голові, під шиєю мітла, женіть неробу скоріш, бо об'їсть квіти дотла.
353. Не дід, а з бородою, не корова, а доїться.
354. Не звір, не птиця, а ніс, як спиця.
355. Не вогонь, а обпікає.
356. Ні рак, ні риба, ні звір, ні птиця, голос тоненький, а ніс довгенький, хто його уб'є, той свою кров проллє.
357. Ніс довгий, а голос дзвінкий.
358. Два костури, два лопухи, чотири ходори, дев'ятий Матвій.
359. Іде в поле — як дощечка, а з поля — як бочечка.
360. Спереду страшне, ззаду рясне.
361. Стоїть гора посеред двора, спереду вила, ззаду мітла.
362. Чотири чотирочки, п'ята шинкарочка, шоста підставочка.
363. У болоті плаче, а з болота не йде.
364. Ми, сурмачі-музики, не боїмось шуліки, а шуліка з-за копи, а музики — під снопи.
365. Ходить пані по місту, на ній сорочок двісті, вітер повіє — тіло видно.
366. Довгі ноги і довгий ніс, по болоті ходить скрізь.
367. Ноги, як лопати, хату поверх хати має, рахунок жабам знає.

368. Маленький коник за морем буває, спереду мильце, ззаду вильце, на грудях біла хусточка.
369. Швидко скрізь цей птах літає, безліч мушок поїдає, за вікном гніздо будує, тільки в нас він не зимує.
370. Удень спить, а як ніч прийде — на огонь летить.
371. Бігла Уршульська через Грицьків двір, питалась Гринька, чи Ілько дома.
372. Маленьке, сіреньке, а хвостик, як шило.
373. Питалася швидка свірка, чи є хапко вдома.
374. По зерні котилась і в дірку сховалась.
375. Сиву корову і дома не люблять, і на торгах не продають.
376. Тисяча тисяч бондарів роблять хату без кутків.
377. Був собі Ян-забіян, за одним махом сімсот побивахом.
378. Влітку живе, на зиму вмирає.
379. Літом летіло, зимою засіло, прийшло літо — і знов полетіло.
380. Навколо нас в'ється, а в руки не дається.
381. Що над нами догори ногами?
382. Тварина рогата, і рогів багато.
383. Сірий, та не вовк, довговухий, та не заєць, з копитами, та не кінь.
384. Сидить дівка у темниці, шиє очіпок без ниток.
385. Більш за всіх кричить, а найменше робить.
386. Всіх я вчасно буджу, хоч годинника не заводжу.

387. Упав сніг на весь світ, на кінці ковалі кують.
388. Двічі родився, у школі не вчився, а години знає.
389. На тім боці на толоці вовки шкуру мнуть.
390. Без сокири і без рук, а дім будує.
391. Два рази родиться, раз помирає.
392. Без жил, без сустав переплив увесь став.
393. Безкостий Марко перепливе море шпарко.
394. Без крові, без серця, у воді під берегом пасеться.
395. Живе — чорне, а вмре — червоне.
396. Швець — не швець, кравець — не кравець, тримає в роті щетинку, а в руках ножиці.
397. Є голова, та нема волосся, є очі, та немає брів, є крила, та не літає, в холоді не мерзне, спеки не боїться.
398. Їхала пані в срібному жупані, як уїхала в сад, не вернулась назад.
399. Ой кину я не палицю, зловлю не галицю, обскубу не пір'я, з'їм не м'ясо.
400. Пір'я є, та не літає, ніг немає, а не здоженеш.
401. Не хворе, а завжди стогне.
402. Уночі літає, вогнем миготить, а диму немає.
403. Хода ходить, віса висить, віса впала, хода з'їла.
404. Біла латка, чорна латка — по дереву скаче.
405. Дуже товсті ноги маю, ледве їх переставляю, сам високий я на зріст, замість рота в мене хвіст.
406. Волохате, невелике, всі його бояться.
407. Собою не птиця, співати не співа, а хто до хазяїна йде — знати дає.

408. Хто на собі свій будинок носить?
409. Уночі гуляє, а вдень спочиває, має круглі очі, бачить серед ночі.
410. Біле, як сніг, чорне, як жук, зелене, як гай, вертиться, як біс, і повернеться в ліс.
411. З бородою, а не мужик, з рогами, а не бик, з пухом, а не птах, лико дере, а личаків не плете.
412. Маленька пташка на дереві живе, без вікон, без дверей собі хатку плете.

ЛЮДИНА

413. На одному коромислі два змії висять.
414. Що за звір: дві голови, шість ніг, дві руки, один хвіст.

415. Густий ліс, чисте поле, дві тополі, два вікна, труба, бомба, а в тій бомбі лепетало.
416. Без рук, без ніг, без тіла — однак рву серце і рвати мушу.
417. Одного батька і однієї матері дитина, а нікому з них не син.
418. Не золоте, а найдорожче.
419. На базарі не знайти, на вагах не зважити.
420. Зранку ходить на чотирьох, удень на двох, увечері на трьох.
421. А в нашого дядька курей грядка та всі білі.
422. Біленькі шенята з-під печі брешуть.
423. Висить два ряди хустин, посередині червона запаска.
424. Два ряди сорочок, а між ними один фартушок.
425. За білими березами соловейко тьохкав.
426. Коло прорубні сидять білі голуби.
427. На червоній перекладинці білі курочки сидять.
428. Невеличке корито білими гусьми набито.
429. Попід стріхи білі міхи.
430. Скраю під вікном білі голуби рядком.
431. У тридцяти двох воїнів один командир.
432. У хліві два ряди баранців, і всі біленькі.
433. Як погляну в погрібець, там лежать два ряди яєць.
434. Вкинь у воду — не тоне, вкинь у вогонь — не згорить, вкинь у землю — не загине.
435. Густий ліс, чисте поле, дві тополі, два скла, рамбабуля, лепетуля.
436. Не колода, не пень, а лежить цілий день, не жне, не косить, а прийде обід — їсти просить.

437. Біленькі курочки з підпіччя глядять.
438. Стоять два стовпи, а на стовпах бочка, а на бочці макітра, а на макітрі ліс.
439. Стоять розсохи, на розсохах мішок, на мішку млинок, сопун, кліпун і лісок.
440. Шість ніг, дві спинки, одна голова.
441. Бігунці біжать, ревунці ревуть, сухе дерево везуть.
442. Що люблю — не куплю, чого не люблю — не продам.
443. Сюди-туди повертає, хропе, сопе, часом чхає, на морозі червоніє.
444. Добре бачить, а сліпий.
445. Стоять вила, на вилах бочка, на бочці лісок.

446. Було собі два брати і обидва Кіндрати, через доріжку живуть і один одного не бачать.
447. Віконниці то зачиняються, то відчиняються.
448. Два вузлики до неба докинуть.
449. Двоє дивляться, одно говорить, а двоє слухає.
450. Дві синиці на палиці, куди хотять, туди й летять.
451. Кругле озеречко ніколи не замерзає.
452. Маленьке, кругленьке, а весь світ бачить.
453. У двох матерів по п'ять синів, і всім одне ім'я.
454. Чотири напарники, а п'ятий кавурник, несуть кривулицю через тік на вулицю.
455. Прощай розум, завтра стрінемось.
456. На вазі не зважиш, на базарі не купиш.
457. Повен хлівець білих овець.
458. Дві матері по п'ять синів мають.
459. Що воно за штука, що день і ніч стука?
460. Солоне, а не сіль, біжить, а не річка, блищить, а не золото, коли б угадати, то меш його знати.
461. Прийшла біда — тече вода.
462. З кожним днем до нього людина ближче підходить.
463. У темному бору сидить птиця-синиця, всі до неї йдуть, всі її бояться, а ніхто від неї не втече.
464. Без рук, без ніг, а всіх кладе на постіль.
465. Що в світі наймиліше і найкраще?
466. Бринькнула кобза на все село лунко, збіглися діти до однієї матері.
467. Що старше від розуму?

468. За білими березами талалайко плеще.
469. За гаєм-моргаєм лихий собака бреше.
470. Крутиться, вертиться, а в ополонку не впаде.
471. Лежить колода серед болота, не згниє і не заіржавіє.
472. Стоять берези, а між ними сторож.

БУДІВЛЯ

473. Тепла гармонька весь дім нагріває.
474. В дні погожі сонцем грає, а на морозі розцвітає.
475. Одна дірка, а в ній ще вісім дірок.
476. Одне каже: світай, боже, друге каже: не дай боже, третє каже: мені все одно, що день, що ніч.
477. Основа соснова, скляне піткання.
478. Пішли куми до кумиці, лясь одна одну по спідниці.
479. Поле скляне, а межі дерев'яні.
480. Хвостом воду бере, носом випускає.
481. Завжди в кутку вікує, все літо сумує, а прийде зима, весела сама і всіх звеселя.
482. Мати — гладуха, дочка — красуха, а син — кучерявий.
483. Стоїть пані у білому жупані, хто йде, на неї руки кладе.
484. Хатня корова, поїдаючи дрова, весь дім зігріва.
485. Два стоять, два лежать, п'ятий ходить, шостий водить, сьомий пісеньку співає.

486. По сінях то сяк, то так, а в хату ніяк.
487. Скрипотні-рипотні, куди йдете? Стукотні-гуркотні, нащо вам?
488. Собою не птиця, співати не співає, а хто в дім іде, воно знати дає.
489. Хто входить і виходить, той перший нам руку подає, ми стоїмо завжди при вході, нас у хаті кілька є.
490. Без рук, без ніг, а хату стереже.
491. Круть-верть, під черепочком смерть.
492. Малий собака не гавкає, не кусає, а до хати не пускає.
493. Чорний цуцик весь дім стереже.
494. Загадка на чотири гарматки і гвинтик.
495. Стоїть дід над кручею, заткнув рот онучею.
496. Всім, хто прийде й відійде, руку подає.
497. Лежить під плотиком, накритий лохмотиком, хто іде, той торкне.
498. В дірку затикаю, в другу тікаю.
499. Впала стрічка через річку, поєднавши береги.
500. У річці зав'яз, по пояс якраз, по спині їздять туди й сюди вози, машини, поїзди.
501. Через воду всіх проводить, а сам з місця вік не сходить.
502. Через річку ліг, пробігти допоміг.
503. Бабу гріє не кожух, а веселий теплий дух.
504. Бабуся біла, сива, зимою всім мила, а як літо наступає, бабусю забувають.
505. Завжди їсть, а ніколи сита не буває.
506. Корова без ніг, без тіла, скирту соломи з'їла.
507. Мати — товстуха, дочка — красуха, син — перебір, вийшов надвір.

508. Без очей, а сльози ллє.
509. Стоїть скриня на штандарах, ніхто до неї не ходить, тільки одна пані.
510. Повна бочка муки, а на версі жуки.
511. Куди йдеш, то ногами топчеш.
512. Корова чорна, теля риже, теля корову лиже.

513. Червона корова чорне поле лиже.
514. Основа соснова, пітканння солом'яне.
515. Хто не йде, той на пуп тисне.
516. Хвитю, хвитю, повна скриня оксамиту.
517. Бичок у хліві, а роги на дворі.
518. Серед хати лежить Антон плескатий.
519. Що взимку в хаті замерзає, а надворі ні?
520. І не їсть, і не п'є, а все товща стає.
521. Баба лежить, з неї сльозить.
522. Повна хата тетерят, та нікуди не летять.

ПРЕДМЕТИ ПОБУТУ

523. Прийди до мене, сядь у мене, дам тобі роботу, будеш робити за роту.
524. Я не їм вівса, ні сіна, дайте вилити бензину, усіх коней обжену, кого хоч наздожену.
525. Стою на даху, всіх димарів вище.
526. Висить на стіні і в той же час падає.
527. За горою вовчі зуби висять.
528. Без серця вродився, людям пригодився, дай пити — п'є, попрошу — віддає.
529. Сам дубовий, пояс в'язовий, а ніс липовий.
530. В сіножаті нагулялася, ізігнулася та й сховалася.
531. Живий мертвого б'є, живий мовчить, а мертвий реве.
532. Сам пустий, голос густий, дріб відбиває, дітей збирає.
533. Два голуби, а з них біла кров капотить.
534. Два моря на одній дузі гойдаються.
535. Дві галки сидять на одній палці.

536. Двоє купаються, а третій дивується.
537. Іде два брати купатися, один другого не наздожене.
538. Стукотні, гуркотні, куди ви йдете? Смалені, палені, вам діло яке?
539. Три брати пішли купатись, два купаються, а третій на березі валяється.
540. Ходять в парі два братики і не б'ються, і не лаються, два братики-кіндратики в криничечці купаються.
541. Висить бик, кожного дня худшає, а в кінці року вмирає.
542. Багато сусідів весь вік разом живуть, а ніколи не бачаться.
543. Горбате, криве, всю хату обійде, а в кутку стане.
544. Куций Степан по хаті скакав.
545. Підсмикане, підтикане та й гайда по хаті.
546. По землі бігає, під лавою спати лягає.
547. По полу скок, по лавках скок та й сяде в куток і не поворухнеться.
548. Сидить пані у кутку у порванім кожушку.
549. Скручений, зв'язаний, та не плаче, а по хаті скаче.
550. Хто приходить, то до неї підходить, кидає на зуб свій кожух, а коли спекота, то нема роботи.
551. Стоїть у куточку підв'язане поясочком, хто його рушить, той гуляти мусить.
552. Ходить по хаті, ходить по лаві, а часом і по столі, а спить на смітнику.
553. Скорчиться в кішку, розтягнеться в доріжку.

554. Стоїть хлопець коло порога, ликом підперезався.
555. Вітер є — воно робить, вітру немає — також робить.
556. За горою Ївга плаче.
557. На горі гора, в тій горі кора, серце з ниток, а вогню на вершок.

558. Маленький хлопчик у шапці ходить.
559. Ходжу босий, хоч і в чоботях, ходжу на голові, хоч я і на ногах.
560. За лісом-пралісом стоїть Надія з Борисом.
561. Сидить котик під лавкою. заївся сметанкою.
562. Весь час стукотить, людський вік коротить.
563. В один і той же час стоїть, висить, ходить, лежить і каже правду.
564. Іде роками, і все за ним слідом.
565. Крутиться, вертиться, нічого не боїться, ходить весь вік, а не чоловік.
566. Не думає, не гадає, а хвостиком все махає.
567. Не їсть, не п'є, а стоїть та б'є.
568. Не собака, а на цепу, не людина, а ходить.
569. Ніг нема, а ходжу, рота нема, а скажу, коли обідати, коли спати, коли роботу починати.
570. Тик-так, а з місця ніяк.
571. У мене сундучок, в ньому повно шпичачок, кожна шпичка стежку знає, сундук хвостиком махає.
572. Цока та й цока, побий його морока, кому воно в пригоді, комедія та й годі.
573. Що воно за штука, що цілий вік стука?
574. Дві сестри ідуть, ідуть і нікуди не зайдуть.
575. Іде в воду червоний, виходить з води чорний.
576. Був і в кухарів, був я в гончарів, був я у лимарів, упав з лавки, розбився, викинули надвір, і кісток собаки не їдять.
577. Сів пан на коня та поїхав на вогонь.
578. Спереду горб, ззаду горб, ніг нема, а замість голови дірка.
579. Старий отаман всіх годував, як упав, то пропав, ніхто кісток не позбирав.

580. Цеп цепований, мур мурований, а посередині дядько сидить.
581. Стоїть півень у хліві по коліна у крові.
582. Чорновусий козачок по живіт у золото загруз.
583. Чорний молодець по коліна в золоті стоїть.
584. Зубате, а не кусається.
585. Зуби є, а рота нема.
586. Дерев'яний пастух по лісу гуляє.
587. Ні се, ні те, а кожному потрібне.
588. Живий мертвого торкне, мертвий голос подає.
589. Зійду на міст, потягну за хвіст — воно зареве.
590. Качка крякне, берег дзвякне, збираються дітки до одної матки.
591. Крикнула пташка на все горло, і все місто почуло.
592. У Києві дрова рубають, а на весь світ тріски летять.
593. Дивлюсь не надивлюсь, а все смерті боюсь.
594. Дивлюсь, такий, як і я, там хлопчик: брови, очі, ніс і вуха. Ну, то хто з вас відгадає, що воно за штука?
595. Сонце-колонце, посередині живиця, хто не відгадає, той не буде жениться.
596. Як відріжеш, то збільшиться, як додаси, то зменшиться.
597. Горить, палає і втоми не знає.
598. Несуть корито, другим накрито.
599. Хто його має, той його не хоче, хто його купує, тому його не треба, а кому його треба, той не знає за нього.

600. Крута гора, що крок, то кора.
601. Що це за дорога? Вгору іде похило, що не крок, то ярок.
602. Встане — вища коня, а ляже — нижча кота.
603. Через море куций хвіст.
604. По дроту ходить, пітьму розгонить.
605. Висить груша, а не з'їсти.
606. Повний засічок червоних яєчок.
607. Повний хлів червоних корів, чорна прийде, всіх вижене.
608. Повен хлів червоного товару, прийде мати, і давай всі тікати.
609. Чорна циганка по золоту скаче.
610. Країна без будинків, місто без людей, море без води, ліс без дерев. Що це таке?
611. Не п'є, не їсть, а веселий, як гість.
612. Стоять коні на припоні, не п'ють, не їдять, а веселі стоять.
613. Без початку, без кінця.
614. Верто вертосно, хрестів, може, зо сто.
615. Кругле, як м'яч, хвіст має, а за нього не піднімеш.
616. Не рубано, не тесано, на одному місці хрестів двісті.
617. Тисяча доріжок не в один ряд лежать.
618. Біле, а не сніг, не сорочка, а зшита, не поле, а засіяне.
619. Біле поле, чорне насіння, хто його сіє, той розуміє.
620. Кожний, скільки хоче, бере, а все лишається.
621. Мовчить, а сто дурнів навчить.
622. Не дерево, а з листочками, не сорочка, а зшита, не чоловік, а розказує.

623. По білому полю чорним маком сіяно.
624. Хто говорить мовчки?
625. Язика не має, а розуму навчає.
626. Чотири брати і всі Кіндрати.
627. Чотири брати біжать, один одного не здоженуть.
628. Серед села стоїть бочка вина.
629. Чорна труба веде з двора і дивиться в небо.
630. В лісі росло, і листя було, тепер носить живе тіло.
631. Без рук, без ніг, кланяється в кожен бік.
632. Під склом сиджу, в один бік гляджу.
633. Баран-баранець, повна хата овець.
634. Кривий, горбатий, на спині розп'ятий.
635. Їхав пан капітан, став, дівчину попитав, що за кості лежать, що й собаки не їдять.
636. Стоїть пані у куточку, в чорнім чобіточку.
637. Чорна біда по печі гайда.
638. Чорна ворона, і ніхто не полізе, куди вона.
639. Чорна курка в золоті гребеться.
640. Маленьке, біленьке, по чорному полю плигає і слід залишає.
641. В проваллі глибоко виблискує око.
642. Серед села вбито вола — до кожної хати стежку знати.
643. Чотири стоять, п'ятий коле, шостий нездатний виганяє в поле.
644. Стара баба кругом мохом обросла.
645. Не град, а сипле, не трактор, а гурчить.
646. Пішла щука до Києва, хвоста дома покинула.
647. Під одним дахом чотири братики.
648. Біг карасик через перелазик та у воду плюсь!

649. Качка в морі, хвіст на заборі.
650. Безхвосте, безмовне та й їсть без ложки.
651. Голова огняна, серце клочане, а тіло з самого світла.
652. Бери — кричить, клади — кричить, лиши — мовчить.
653. Лежить — мовчить, торкни — дзеньчить, візьми в руки — скиглить.
654. Дві дощечки — дві сестри, несуть мене із гори.
655. Прив'яжемо — підуть, відв'яжи — залишаються.
656. Сам іду, вони ідуть, сам стою — вони стоять, почну годувати — не їдять.
657. Без крові, без тіла, за сто миль залетіло.
658. В лісі народився, на селі трудився, на дорозі помру.
659. Не звір, а з ногами, не птиця, а з пір'ям, не людина, а в одязі.
660. Сто один брат, всі в один ряд разом зв'язані стоять.
661. Кобила жеребна, самий хвіст та ребра, море перескочить, а хвоста не замочить.
662. Летить птиця-лебедиця, в ній люди говорять.
663. Летить, як стріла, дзижчить, як бджола.
664. Не пташка і не комаха, а літає.
665. Сокіл — не сокіл, літає високо, не дзьобом, а б'є, не кігтями, а достане.
666. Тріскотить, а не коник, летить, а не птах, везе, а не кінь.
667. Як летить, так стукотить, а як упав, то й пропав.
668. Мене не їдять, без мене мало їдять.

669. В ящику ягідка, вийми, оближи та й назад положи.
670. Ростом невеличка, ні звір, ні птичка, а землю риє, будинок будує.
671. Не труба і не димар, а дим пускає.
672. Сидить дід під корчем, обіллявся борщем.
673. Батько з лісу, мати з базару, а діти з городу.
674. Коло вуха завірюха, а в руках гвалт.
675. Скочив хлопчик у городчик та й гарчить.
676. У єдиній чоботині скаче по долині.
677. Ходить хлоп по долині в одній чоботині, на все поле гука-гука.
678. Скручена, зв'язана, на кілок посаджена, а по вулиці танцює.
679. Хата не хата, а зверху вовчий хвіст.
680. Ходить пані по майдані, ликом підперезана.
681. Без рук, без ніг, без голови, а ввесь світ оббігала.
682. Три особи грали, всі веселі, раді.
683. Його б'ють, він не плаче, а ще вище скаче.
684. Круглий, гарний і легенький, високо літає, йому діти дуже раді, бо ним кожен грає.
685. Під подушкою лежить жовч з кишками.
686. Лежить свинка, в неї поколена спинка.
687. Два пани наділи одні штани.
688. Лежу — одна нога, іду — вже дві, а на ногах стою, то дві голови.
689. Книжки читає, а грамоти не знає.
690. Сам верхи, а ноги за вухами.
691. Своїх очей не маю, а іншими бачити допомагаю.

692. Мною всяке керує, німий язик на білому полі говорить, але ніхто не чує.
693. Розумний сівач по білому полю бігає.
694. Сам чистенький, аж блищить, а пройдеться — насмітить.
695. Чорний Іванчик, дерев'яна сорочка, де носом поведе, замітку кладе.
696. На стелі в куточку висить сито, не руками звито.
697. Ниток багато, а в клубок не змотати.
698. Такої пряжі нема в продажі.
699. Без рук, без ніг, а сліпця водить.
700. Біле поле, гусак на нім оре, чорне насіння, мудрий його сіє.
701. Впаде згори — не розіб'ється, пусти на воду — розпливеться.
702. Складеш — клин, розкладеш — гриб.
703. Що це, що це, — всі кричать, — парасольки он летять!
704. Розуму нема, а хитра.
705. Біжить корова, гладка, здорова, а за нею телята — всі вони близнята.
706. Біжить корова, чорна, здорова, тікай з дороги, бо візьме на роги.
707. Гуркотить, стукотить, мов сто коней біжить.
708. Залізні подружки тримаються за руки, одна, з трубою, їх тягне за собою.
709. Кінь біжить, земля дрижить, із носа дим валить.
710. Полотно, а не доріжка, кінь біжить сороканіжка.
711. Розкрутилось швидко колесо й заспівало людським голосом.

712. Залізний тік, свинячий пересік, гречане підкидайло.

713. Весь вік пише, а само неписьменне.

714. Зріжу голову, вийму серце, дам води, і буде жити.

715. Малий коник із чорного озерця воду бере та біле поле поливає.

716. Не вмію читати, а весь вік пишу.

717. Микола — окола, посередині живиця, хто не відгадає, не буде жениться.

718. Сидить під купцем, заливається борщем.

719. Біле поле, чорне насіння, хто не вип'є, той не посіє.

720. Мудрий мудрець крицею оре.

721. По білому полю чорним маком сіяно.

722. Діряве небо все поле покрило.

723. Летів птах та на воду — бах! Води не змутив і сам не полетів.

724. Підійме найменша дитина, а через хату не перекине найдужча людина.

725. Не говорить, а розказує, усім приклад показує.

726. Без мозку, а щонеділі сорочку одяга.

727. Без рук, без ніг, а сорочки просить.

728. Вівця в хліві лежить, а шкіра до води біжить.

729. Гуска сидить, а її шкіра до води біжить.

730. Не пташка, а з пір'я.

731. Пір'я має, а не птах, чотири лапи, а не звір.

732. Теличка в хліві, а шкури ідуть до води.

733. Тихо вдома лежить, а шкіра до води біжить.

734. Чотири вушка і два черевця.

735. Лежить глина, на глині дубина, на дубині соснина, на соснині полотнина.

736. Бігло два пси, позадирали носи.

737. Вдень — як обруч, уночі — як вуж, хто відгадає — буде мій муж.

738. Без язика живе, не їсть і не п'є, а говорить і співає.

739. Говорить, грає, співає, новини сповіщає.

740. Не людина, а говорить.

741. Співає соловей в одному місці, а весь світ його чує.

742. У кімнаті, у куточку, на стіні сіра скринька на шнурочку все розказує мені.

743. Шило, вертіло, по горі ходило, всіма мовами говорило.

744. Висить лист, чути свист, музика гримить, а листок і не дрижить.

745. Суха, ребрами світить, а лічбу веде.

746. В гаї зросло, до села, до баби теліпатись прийшло.

747. Нова посудина, а вся в дірках.

748. Рогатий, та не віл, їсть-їсть, а не ситий, людям подає, а сам у куток іде.

749. Сам із вільхи та із дуба, в роті білі, чорні зуби, до зубів торкнись — готово, ти почуєш спів чудовий.

750. Чотири чотиринки, а п'ятий кавурлик несуть кривулицю через тин на вулицю.

751. Плету хлівець на четверо овець, а на п'яту окремо.

752. П'ять комірчин, а одні двері.

753. Цапи, цапи на лавочці, поцапали мохнавиці.

754. Засув довгий від комори.

755. На стіні на шнурочку висить смерть на мотузочку.

756. Пливуть пливушки, позадирали вгору вушка.

757. Зимою біжать, а літом сплять.

758. Горить стовпчик, а вугілля немає.

759. Сама гола ходить, а за пазухою сорочку носить.

760. В лісі росло, в стайні кохалось, у молодиць та дівчат на руках колихалось.

761. Купили таке нове та кругле. Трусять його в руках, а воно в дірках.

762. Синє море хитається, білий зайчик купається.

763. У лісі росте, в стайні ночує, візьми на руки — воно танцює.

764. У руках мотається, білий зайчик ховається.

765. Сімсот воріт, а собака на хвості сидить.

766. Дерево весело співає, кінь над хвостом махає бараном.

767. Лежить — мовчить, а в руки візьми — закричить.

768. Сухе дерево весело співає, а кінь над берегом хвостом киває.

769. У лісі зрубано, на дровітні взято, на руках плаче.

770. У лісі родиться, на холоді робиться, у руках співає.

771. Що плаче, а сліз не має?

772. Сидить квочка на золотих яєчках.

773. Чорна попадя на село гайда.

774. Чорне порося у печі гаса.

775. Десь у гаї родилася, в хаті опинилася, була німа і нежива, тепер говорить і співа.

776. Є деревце — не полінце, шість дірочок має, весело співає.

777. Зріжу голову, вийму серце, дам пить, буде говорить.

778. Одною дорогою пішов — дві дороги знайшов.

779. Підемо одною дорогою, знайдемо дві дороги, підемо двома, потрапимо на одну.

780. Не ходить, хоч з ногами, все тримається підлоги.

781. У лісі народився, в лісі виріс, а в дім прийшов, всіх навкруг зібрав.

782. Діти батька народили.

783. З ногами, а без рук, з боками, а без ребер, зі спиною, а без голови.

784. Висить німая, а ледаря лає.

785. Сам не бачить, не чує, всім дорогу вказує.

786. Дерево та дріт, а кричить на весь світ.

787. Через поле і лісок подається голосок, він біжить по проводах, скажеш тут, а чути там.

788. При тілі вуха, а голови нема.

789. У череві баня, в носі решето, на голові гудзик, одна рука, й та на спині.

790. Два братики-вусатики, в обох жовтенькі сорочки, стоять у кутку, повисували язики.

791. Двоє поросят, а чотири хвостики.

792. Вдень з ногами, а вночі без ніг.

793. Вдень за мною б'ються, а вночі цураються.

794. Має вуха, має ніс, а не має ні слуху, ні нюху.

795. Обидва схожі, як брати, завжди удвох, куди б не йти — під ліжком, коли всі сплять, під столом, коли їдять.

796. Топчуться разом — один на порозі, другий на дорозі.

797. Без дишла, без дуги, куди захочеш, туди поїдеш.

798. Біжить свинка, вирізана спинка, оглянешся назад, а й сліду не знать.

799. Віз без коліс, а батіг без хльосту.

800. І не сани, і не віз — їхать добре, аби вліз.

801. Їде віз без коліс, сліду не залишає.

802. Їде віз без коліс, а дорога без піску, а батіг без ремінця.

803. Їду, їду — нема сліду, ріжу, ріжу — крові нема.

804. Їду, їду — ні дороги, ні сліду, дрючком поганяю, на смерть поглядаю.

805. Їду, їду — ні коліс, ні сліду, обернуся — смерті боюся.

806. Руками ходить, а животом повзе, оглянеться позад себе, а сліду не знати.

807. Стоїть корова посеред моря, черево сухе, а спина мокра.

808. Залізна риба пливе під водою, загрожує всім ворогам бідою, риба залізна дістане до дна, рідне поле вартує вона.

809. Руденький вершник ходить і за собою кишки волочить.

810. Така водиця тільки для письменного годиться.

811. Жовтенький жучок, на кінчику черв'ячок.

ЗНАРЯДДЯ ПРАЦІ

812. Між двома дубами клацала баба зубами.

813. Двадцять п'ять у дереві сидять, на хліб роблять, а хліба не їдять.

814. Діряве рядно все поле закрило та все просило, щоб зазеленіло.

815. Зуби має, а їсти не просить.

816. Летить сукуватий, весь діркуватий.

817. Ніг багато, а додому на спині йде.

818. Чорна телиця по полі вертиться, не їсть, не п'є і додому не йде.

819. Шуртюсто, вертосто, хто цю загадку відгадає, буде жити літ за сто.
820. Хто трьома зубами сіно їсть?
821. У нашого парубка з обох боків зарубка.
822. Ходить квочка біля кілочка, та все «квок-квок».
823. Один іде, чотирьох веде, п'ятого тягне.
824. Два брати втікають, а два здоганяють.
825. Одне каже: «Влітку мені важко», друге каже: «Взимку мені тяжко», третє каже: «Чи то літо, чи зима, мені різниці нема».
826. Чотири четверенки, два Федоренки тягнуть возулицю за хвіст на вулицю.
827. Все життя крилами махає, а злетіти не може.
828. І роботу робить, і їсти не просить.
829. Стоїть ган на ганах, на дванадцяти ногах, киче сина Северина з-за синього моря.
830. Стоїть дах на дровах, руками махає, за землю хапає.
831. Стоїть дуб-вертилуб, а на ньому птиця вертиться.
832. Стукотить, гуркотить, мов сто коней біжить, треба стати погадати, що тим коням їсти дати.
833. Хоч не літак, а крилатий, без крил не можу працювати.
834. Ані сюди, ані туди, якщо немає води.
835. Брат брата січе, біла кров тече.
836. Ведмідь кричить, аж кругом пилюка летить.
837. Крутиться, вертиться, а берега держиться.
838. Мій брат Кіндрат на горах, на водах, на землі, на возі, на одній нозі.

839. Стоїть дах на двадцяти ногах, киче сина Северина з-під білого льоду.
840. Сутула, горбата, на силу багата, сім пар коней не підвезе, а вона сама понесе.
841. На березі сиджу, крізь клен гляджу, діда за бороду скубу.
842. Вовк залізний, хвіст конопляний.
843. Дуб дуплистий впав, та й не знати.
844. Кинув ворину через долину, шукав, шукав і не знайшов.
845. Куди мишка, туди й хвостик.
846. Маленька свинка, золота спинка, крізь тин кишечка тягнеться.
847. Поринало, поринало, поки хвоста не стало.
848. Синеньке, маленьке, весь світ одягне.
849. Синеньке, маленьке, усе поле перебрело.
850. Ти за нею, вона від тебе, ти від неї, вона за тобою.
851. Тоненьке, ясненьке, з одним оком.
852. Усіх обшиваю, сама одягу не маю.
853. Що лицюємо на всі боки, і нове воно щороку?
854. Є в нас такий кінь, що під себе топче гній.
855. Блищить, горить, по полю гуляє, всі квіти зрізає.
856. Гуля щука в жнива в полі на широкому роздолі, а де вона повернеться, усе пада, усе гнеться.
857. Трави наїлася, зуби затупила, піску схопила і погострила.
858. Ходить пані в золотім жупані, куди гляне — трава в'яне.
859. Сам худ, а голова з пуд.

860. Із кінця колодочка, а на кінці гостре.
861. З двох боків дощечки, а всередині злий тигр сидить.
862. Утрьох їдуть братці, верхи на конячці.
863. П'ять овець стіжок під'їдає.
864. Чотири грає, два танцює, один сидить і все чує.
865. Без рук, без ніг, зуби є, дрібно жує, нікому не дає.
866. Зуби є, а рота немає.
867. Зуби маю, а зубного болю не знаю.
868. Їла-їла дуб-дуб та зламала зуб-зуб.
869. Ой взялася кума за діло, зашуміло, загуділо.
870. Теля рогате на зуби багате, не їсть, не п'є, тільки дерево жує.
871. Швидко гризе, мало жує. сама не ковтає.
872. Залізний ніс у землю вріс, риє, копає, дзеркалом блищить.
873. Мій брат комендант через землю пройшов, мішок грошей знайшов.
874. Неживий, а землю риє.
875. У землі було, у кузні кувалося, на полях розгулялося.
876. Ходить полем, з краю в край, ріже чорний коровай.
877. Ходить багатир по полю, верне землю собою.
878. Шило-мотовило все поле сходило, додому вернулось.
879. Загадаю загадку, закину за грядку, нехай моя загадка до літа лежить.
880. Білий собака на воду бреше.
881. З дерева робилося, учневі згодилося

882. Скунда скаче, ринда риє.
883. Старий Свирид у лозі дере крупи на одній нозі.
884. По полю повзе, траву гризе.
885. Влітку в полі, а зимою на гаку.
886. Кривеньке, маленьке, всеньке поле збігає і з женцями обідає.
887. Маленьке, кругленьке, все поле обійшло і назад прийшло.
888. Сутулий, горбатий, на гроші багатий.
889. Дерев'яний хвіст, залізний рот.
890. Іде чоловік у ліс — дивиться в село, іде чоловік до села — дивиться в ліс.
891. Кланяється, кланяється, а прийде додому— розляжеться.
892. Ходить циган по долині та все «гуп-гуп».
893. За гаєм-моргаєм суха Єва бреше.
894. За лісом, за пралісом сухоребра сучка бреше.
895. За горою кам'яною безчерева сучка гавка.
896. Прийшла кума до куми, дай лопату поляпати та й піти.
897. Собака без черева, а гавка.
898. Стоїть сучка на подвір'ї, проти неба бреше.
899. Суха Христя всі кості обламала.
900. Нова посудина, а вся в дірках.
901. В огні народився, бензину напився і в полі з'явився.
902. Іде кінь сталевий, гарчить, позаду низку плугів волочить.
903. Кінь сталевий вівса не просить, але оре і косить.

904. Кувалося, складалося, а на полі розгулялося.
905. Металевий кінь у полі пасеться, де пройде — земля ореться.
906. Мій брат Кіндрат по полю пройшов, мішок грошей знайшов.
907. П'ять плугів одним волом орють.
908. У землі було, на заводі кувалося, на колгоспних ланах розгулялося.
909. Ходить силач, а за ним копач — добувають калач.
910. Чорне, мале, все поле пройшло, багато дечого принесло.
911. Що за диво пролетіло, поле зразу почорніло.
912. Маленькі будиночки по місту біжать, хлопчики і дівчатка в будиночках сидять.
913. Летять гуси, дубові носи, кричать «то-то-ти, то-то-ти».
914. Коли він потрібний, його викидають, коли ж не потрібний, його підіймають.
915. Сімсот воріт, та один вхід.
916. Хата не хата, вікон багато, є куди влізти, та нікуди вилізти.

ПРОДУКТИ

917. Росте чотири дуби, поверх дубів сосна, посеред сосни коноплі, поверх конопель глина, на глині картопля, а в картоплі свиня бродить.
918. В піч покладу — мокне, на воду — сохне.
919. На вогні умре, на воді живе.
920. Що на вогні переться, а на воді сушиться?

921. Вона цариця, як водиця, хто її дуже поважає, того з ніг збиває.
922. Стоїть будиночок, а в ньому зірочок без ліку ще й перстиночок.
923. Цеп цепований, мур мурований, ще не вмер, а вже похований.

924. За лісом, за пралісом бочка крові мокне, в кожній хаті її треба мати.
925. Що з ложки протягнуло ніжки?
926. Коло ями-ями сидять діди з киями.
927. Із торбинок тягнуть, а з чашечки п'ють.
928. Маленьке озерце, а дна не видно.
929. Не сіють, не жнуть, не печуть, не варять, а всі його їдять і без нього жити не можуть
930. Рідке, а не вода, біле, а не сніг.
931. Із сорочки в світ приходить, а по світу голий ходить.
932. В землю кидалося, на повітрі розгулялося, в печі гартувалося, запахом своїм всіх приваблює.
933. Мене ріжуть, мучать, б'ють і на стіл кладуть.
934. Не живу і не гуляю, а сім бід знаю і від ножа пропадаю.
935. Ріжуть мене ножакою, б'ють мене ломакою, за те мене отак гублять, що всі мене дуже люблять.
936. Білий камінь у воді тане.
937. Білий, як сніг, в пошані у всіх, до рота попав, там і пропав.
938. На полі росло, в заводі було, а в рот попало.
939. Стоїть пень черешень і в дірочку швеньшвень.
940. Без дірки, без дна, повна діжечка вина.
941. Вариш, два рази солиш, а їси — ще раз присолюєш.
942. В одній діжці два тіста.
943. В одному барильці два напиточки, нема кірочки, навіть дірочки.

944. В одній бочці два сорти вина, калатай, наливай — і не сколотиш.
945. Золота стінка, золотим соком повненька. хто зламає, той не складе.
946. Кидаєш угору біле, а на землю падає жовте.
947. Маленьке, кругленьке, з горища впало, нема таких ковалів, щоб його скували.
948. Повна бочечка вина, до неї ключика нема.
949. Пуд води, пуд їди, пуд солі, їстимеш — присолюватимеш.

ПОНЯТТЯ ПРО ЧАС

950. Стоїть дуб, на ньому дванадцять гнізд, в кожному гнізді по чотири яйця, в кожному яйці по семеро качат.

чиги?

951. Сім братів віком рівні, іменами різні.
952. Летів птах на дванадцяти ногах та одно яйце зніс.
953. Стоїть дуб, на ньому дванадцять гілок, а на кожній гілці по чотири гілочки, а на них по сім жолудів.
954. Одне рядно сім баб тягне.
955. Що іде, не рухаючись з місця?
956. Біжить, біжить, не оглядається.

ЗАГАДКИ-ЗАПИТАННЯ, ЗАГАДКИ-ЖАРТИ

957. На небі одно, на землі нема, у баби двоє, у дівки нема.
958. Що стоїть посеред Києва?
959. Гора й долина, що між ними?
960. Що посеред землі стоїть?
961. Що стоїть посередині Полтави?
962. У млині було вісім мішків, на кожному мішку сиділо по дві миші, прийшов мельник з котом, скільки тепер стало ніг?
963. На дереві сидів табун горобців, стрілець вистрілив, один упав. Скільки залишилося горобців?
964. Летів гурт голубів, і стояло три дуби; як сядуть по два — один дуб гуляє, як сядуть по одному — то дуба не вистачає. Скільки було голубів і дубів?
965. Летіли гуси, а назустріч один: «Добридень, сто гусей», — каже. «Нас не сто, а щоб було сто, треба ще стільки, та півстільки, та чверть стільки і ще й ти, то аж тоді буде [illegible]» Скільки було гусей?

9—22

966. Сорок п'ят і сорок п'ят — скільки буде?
967. Ішло дві матері і дві дочки. Знайшли три яблука. Всім буде по одному. Як вони поділились?
968. Жило триста котів і один чоловік. Скільки було там ніг?
969. Сидять три коти, проти кожного кота сидить два коти, скільки всього котів?
970. Возом їхали два батьки і два сини. Скільки їх було?
971. Сто кіп собак, скільки в них лап?
972. Іде подорожній, а чоловік і жінка косять жито. Подорожній питає, хто косить жито, чи чоловік з жінкою, чи брат з сестрою. — Ні, це ні чоловік з жінкою, ні брат з сестрою, а його мати моїй матері за свекруху.
973. Скільки шпиць треба у добре колесо?
974. Що спершу треба зробити, лягаючи спати?
975. Що було вчора, а буде завтра?
976. Чого не можна наздогнати?
977. Чого на дорозі найбільше?
978. Без чого не можна викопати колодязь?
979. Без чого хліба не спечеш?
980. Без чого хату не можна збудувати?
981. Хто має голову за все тіло важчу?
982. Що дістане зубами потилицю?
983. Хто найбільший у світі чоловік?
984. Що існує на світі, в яке все влазить?
985. Яке поле не виореш?
986. З якого полотна не можна пошити сорочки?
987. Від чого у качки ноги червоні?
988. Чого більше ніколи не можна побачити?

989. Якою косою не можна косити?
990. Що в землі не гине, а у воді не тоне?
991. Що за трава, що й сліпий знає?
992. Що наймудріше на світі?
993. Хто тче без верстата й без рук?
994. Що буде з козою, як їй сім літ мине?
995. Яким гребінцем не можна розчесатись?
996. Якою бочкою по воду їдуть?
997. Чоловік їде у вагоні і йому сниться, що він сидить на підлозі, а дошки летять у безодню. Чоловік лишився на одній дошці, що йому треба зробити, щоб не впасти?
998. Яку річку можна переломити?

999. По якій дорозі півроку ходять, а півроку їздять?
1000. Що вночі горить, а вдень гасне?
1001. Який кінь, коли циган його миє?
1002. Що тепліше одного кожуха?
1003. Що в людині найбистріше?
1004. В яку бочку не можна налити води?
1005. Що весь час ходить, а в хату не заходить?
1006. Серед горба осел, з одного боку горба вогонь горить, з другого ліс густий, з третього глибоке озеро. Лісом піти — осел роги полама, вогнем — згорить, через озеро — не вміє плавати, утопиться. Куди ослові пройти?
1007. На що борошно в млині падає?
1008. Чи може страус себе птахом назвати?
1009. Де вода стоїть стовпом?
1010. В чому не можна провертіти дірку?
1011. Чому поросята вниз дивляться?
1012. Водій автомашини має дві сестри, але вони не мають брата. Як це може бути?
1013. Який ключ літає?
1014. Коли дурень розумний?
1015. Що важче — пуд пір'я чи пуд заліза?
1016. З якої миски не можна наїстися?
1017. Хто найчастіше оглядається?
1018. За що учень виходить з класу?
1019. Якщо машина їде, яке в неї колесо не крутиться?
1020. Скільки картоплин у горщик улізе?

ВІДГАДКИ

ЯВИЩА ПРИРОДИ

1. Береги
2. Блискавка і грім
3—4. Блискавка
5. Болото
6—7. Бурулька
8. Буря
9—10. Веселка
11. Весна
12—22. Вітер
23—29. Вогонь. Вогонь і дим
30. Вода і лід
31—32. Вода, земля, очерет
33. Вода

34. Горщик
35. Град
36—39. Грім

40. День
41. День після ночі
42. День і ніч
43—47. Дим
48—50. Дорога
51—53. Дощ

54. Дощ, земля, пшениця
55—56. Дощова хмара
57. Завірюха
58. Запах
59. Земля
60. Зоряне небо
61—65. Зорі. Зорі і місяць
66—67. Крига
68—69. Луна
70—83. Місяць. Місячне світло. Місяць і зорі
84. Море
85—91. Мороз
92—93. Мороз і весна
94. Небо, земля, вогонь, вода
95. Небо і зірки
96. Небо
97. Небо і сонце
98. Ніч (темніє швидко, світає поволі)
99. Ніч, туман
100. Ніч і місяць
101—102. Ніч хмарна. Ніч
103. Повітря
104. Промінь сонця
105. Ранок
106. Річка
107. Річка, берег, верба
108—109. Ріка і берег. Річка
110. Роса на вікні
111—114. Роса
115—116. Сіль
117—132. Сніг

133—135. Сонце
136. Сонце і місяць
137—138. Сонце
139. Сонячне проміння
140—141. Сонце
142. Сонце і земля
143. Ставок
144. Струмок
145—148. Тінь
149. Туман
150—157. Хмари
158. Хуртовина
159. Чумацький шлях (Молочний шлях)
160. Шлях
161. Яма

РОСЛИННИЙ СВІТ

162—163. Береза
164. Будяк
165. Буряк
166—167. Вишня
168—172. Гарбуз
173—185. Горіх
186—190. Гриб
191. Дерево
192. Дерева листяні й шпилькові
193—196. Дерево
197—198. Дуб і жолуді
199. Жолудь
200—202. Зерно посіяне

203—207. Кавун
208—211. Калина
212—217. Капуста
218. Картопля
219—220. Квасоля
221. Колода
222—223. Коноплі
224. Копа снопів
225. Кора
226—227. Кропива
228. Кукурудза
229. Латаття (лілея водяна)
230. Листя осикове
231—232. Льон
233—239. Мак

240—243. Морква
244. Мох
245—248. Огірок
249—250. Очерет
251. Перець
252. Полова
253. Помідори
254. Полуниці
255. Просо
256. Редька
257—258. Ріпа
259—263. Соняшник
264—265. Сніп
266. Сад
267. Сосна
268. Стерня
269. Стовбур дерева
270—271. Суниця
272—274. Хміль
275—284. Цибуля
285—286. Часник
287. Чорна смородина; червоні порічки
288. Ягода кісточкова
289. Ягідка
290. Ялинка
291. Ячмінь

ТВАРИННИЙ СВІТ

292. Баран
293—303. Бджоли

304. Білка
305—306. Блоха і людина
307—308. Ведмідь
309. Віл
310. Верблюд
311. Віл (з волової шкіри роблять бубни)
312. Вовк
313. Вовк питає собаку, чи дома свиня
314. Вовк на поле, теля з поля
315. Вода, риба, рибалки
316. Воли, віз, вила, сніп
317. Ворона вкрала курча
318. Вулик
319. Вуж
320. Гадюка
321. В'юн
322—323. Горобець
324. Гуска, качка, лебідь
325. Гуска
326. Дятел
327—329. Жаба
330—331. Жук
332. Журавель
333. Заєць
334—335. Змія
336—338. Їжак
339. Кабан
340. Кажан
341—343. Качка
344. Квочка з курчатами
345. Квочка на яйцях

346. Кінь осідланий
347. Кінь, корова, собака
348. Кінь біжить
349. Кіт
350. Кіт загорівся і побіг на хату
351. Кіт
352—353. Коза
354—357. Комар
358. Корова з рогами, вухами, ногами, хвостом
359—362. Корова
363. Кулик
364. Кури
365. Курка
366—367. Лелека
368—369. Ластівка
370. Метелик нічний
371. Миша, півень, кіт
372. Миша
373—375. Миша і кіт
376. Мурашки
377. Мухи і рука
378—381. Муха
382. Олень
383. Осел
384. Павук
385—386. Півень
387. Півні співають удосвіта.
388. Півень
389. Поросята ссуть льоху
390—391. Пташка

392—394. П'явка
395—396. Рак
397. Риба
398. Риба і ятір
399. Риба і вудка
400. Риба
401. Свиня
402. Світлячок
403. Свиня і яблуко
404. Сорока
405. Слон
406—407. Собака
408. Слимак
409. Сова
410. Сорока
411. Цап
412. Шовковик

ЛЮДИНА

413. Брови
414. Вершник на коні
415. Волосся, лоб, брови, очі, ніс, рот
416. Досада, сум
417. Дочка
418. Життя
419. Знання
420. Людина в дитинстві, доросла і стара з палицею
421—422. Зуби
423—433. Зуби. Зуби і язик
434. Ім'я людське
435. Коси, лоб, брови, очі, ніс, рот
436. Ледар
437. Зуби
438—439. Людина
440. Людина сидить на стільці
441. Мертвого ховають
442. Молодість і старість
443. Ніс
444. Неписьменний
445. Ноги, тулуб, голова
446—448. Очі
449. Очі, вуха, язик
450—452. Очі
453. Пальці на руках
454. Пальці і ложка
455. Пиятика
456. Розум

457. Рот і зуби
458. Руки
459. Серце
460—461. Сльози
462—463. Смерть
464—465. Сон
466. Учні до школи
467. Увага
468—471. Язик
472. Язик і зуби

БУДІВЛЯ

473. Пічка-радіатор
474. Вікно
475. Подвійні вікна
476. Вікно, двері і стіна
477. Вікно
478. Віконниці
479. Вікно
480. Водогін
481. Грубка
482. Груба, вогонь і дим
483—484. Грубка
485. Двері — два одвірки стоять, два лежать, двері ходять, людина водить, двері скриплять
486—489. Двері
490—493. Замок
494. Засув і двері
495. Заткало в печі

496—497. Клямка
498. Ключ в замок
499—502. Міст

503—506. Піч
507. Піч, полум'я, дим
508. Вікно, що відтало
509. Піч і коцюба
510. Попіл у грубці
511. Поріг
512—513. Полум'я і челюсті
514. Покрівля на хаті
515. Ручка біля дверей, дзвінок

516. Сажа в комині
517—518. Сволок
519. Скло у вікні
520. Стіна
521. Стріха і дощові краплі
522. Сучки в меблях

ПРЕДМЕТИ ПОБУТУ

523—524. Автомобіль
525. Антена
526. Барометр
527. Білизна сушиться
528. Бочка
529. Бочка, обруч, чіп
530. Бритва
531—532. Бубон
533. Відра з водою
534—537. Відра на коромислі
538. Відра і горшки
539—540. Відра на коромислі
541. Відривний календар
542. Вікна в будинку
543—549. Віник
550. Вішалка
551—552. Віник
553. Вірьовка
554. Віник
555. Віяло
556. Гармонь
557. Гасова лампа
558. Гвіздок

559. Гвіздок у підошві
560. Глиняник і щітка
561. Глиняник
562—573. Годинник
574. Годинникові стрілки
575. Головешка
576—583. Горщик
584—585. Граблі, гребінець
586. Гребінцем зачісуються
587. Гроші
588—592. Гудок
593—595. Дзеркало
596. Дірка в тісті, з якого роблять бублик
597. Доменна піч
598—599. Домовина
600. Драбина (і снігова кучугура)
601. Драбина
602. Дуга
603. Дужка відра
604. Електрика
605. Електролампочка
606. Жар
607—609. Жар і коцюба
610. Карта географічна
611—612. Картина
613. Кільце або яйце
614—617. Клубок
618—625. Книжка
626—627. Колеса
628. Колодязь
629. Комин

630—631. Колиска
632. Компас
633. Коробка з сірниками
634. Коромисло
635. Кострица
636—639. Коцюба
640. Крейда
641. Колодязь
642—643. Криниця з журавлем
644. Кужіль

645. Кулемет
646. Куля
647. Кутки в хаті, ніжки стола
648—649. Кухоль
650—651. Лампа гасова
652—653. Ланцюг
654—656. Лижі
657. Лист
658. Личак
659. Ліжко, подушка, постіль
660. Ліса з лози, огорожа
661—667. Літак
668—669. Ложка
670. Лопата
671. Люлька
672. Мазниця
673. Макогін, макітра, мак
674. Макогін у макітрі
675—677. Макогін
678—680. Мітла
681. Монета
682. Музики троїсті
683—684. М’яч
685. Намисто
686. Наперсток
687—688. Ножиці
689—691. Окуляри
692—695. Олівець
696—698. Павутина
699. Палиця
700. Папір, перо, чорнило

701. Папір
702. Парасолька
703. Парашути
704. Пастка
705—710. Поїзд
711. Патефон
712. Пекти млинці на сковороді
713. Перо
714. Перо гусяче до писання
715—716. Перо і чорнило
717. Перстень
718. Перчиця
719—721. Писання
722. Підрешіток
723—724. Пір'їна
725. Плакат
726—734. Подушка і напірник
735. Покритий скатертю стіл, що на глиняній підлозі стоїть
736. Полоззя в санях
737. Пояс
738—743. Радіо
744. Радіорепродуктор
745. Рахівниця
746—747. Решето
748. Рогач
749. Рояль
750. Рука несе ложку через зуби в рот
751—753. Рукавиця
754. Рукави сорочки
755. Рушниця

756—757. Сани
758—759. Свічка
760—764. Сито
765. Сітка
766—771. Скрипка
772—774. Сковорода
775—777. Сопілка
778—779. Сорочку одягати
780—781. Стіл
782. Стіг сіна
783. Стілець
784. Стінна газета
785. Стовп кілометровий
786. Телеграф
787. Телефон
788. Цебер
789. Чайник
790. Черевики
791—796. Чоботи
797—807. Човен
808. Підводний човен
809. Човник на ткацькому верстаті
810. Чорнило
811. Шпилька

ЗНАРЯДДЯ ПРАЦІ

812. Бительня (терниця)
813—818. Борона
819. Веретено
820. Вила

821—822. Витушка
823—824. Віз, кінь і погонич
825. Віз, сани і кінь
826. Віз і воли
827—828. Вітряк
829. Вітряк чекає вітру
830—833. Вітряк
834. Водяний млин
835—838. Млин
839. Водяний млин чекає води; качка висиджує каченят
840. Млин
841. Гребінь, днище і пряжа
842—852. Голка
853. Грунт
854. Жорна
855—858. Коса
859. Молот
860. Ніж
861. Ножик складаний
862. Пальці й олівець
863. Пальцями прясти
864. Пара коней, віз, візник
865—871. Пилка
872—878. Плуг
879. Посів
880. Прач
881. Ручка до писання
882—883. Свердло
884. Сінокосарка
885—888. Серп

889—891. Сокира
892. Ступа
893—899. Терниця
900. Тертушка

901—911. Трактор
912. Трамвай
913. Ціп
914—916. Ятір

ПРОДУКТИ

917. Борщ з м'ясом на столі, застеленому скатертиною
918—920. Віск

921. Горілка
922—923. Вощина
923. Вощина
924. Квас з буряка
925. Локшина
926. Миска і ложки
927. Молоко
928. Молоко в чашці
929—930. Молоко
931. Сир у ворчику (в торбинці)
932—935. Хліб
936—938. Цукор
939. Щільник і бджоли
940—949. Яйце

ПОНЯТТЯ ПРО ЧАС

950. Рік, місяць, тиждень, день
951. Дні тижня
952. Рік, місяці
953. Рік
954. Тиждень
955. Час
956. Хвилинка

ЗАГАДКИ-ЗАПИТАННЯ, ЗАГАДКИ-ЖАРТИ

957. Літера «Б»
958. Літера «Є»
959. Літера «Й»

960. Літера «М»
961. Літера «Т»
962. Дві ноги мельника
963. Один, той, що впав
964. 4 голуби і 3 дуби
965. Тридцять шість
966. Вісімдесят
967. Баба, дочка і внучка
968. Дві
969. Три

970. Троє
971. $100 \times 60 \times 4 = 24000$
972. Батько з дочкою
973. Колесо справне
974. Сісти
975. Сьогоднішній день
976. Своєї тіні
977. Ступнів
978. Без дна
979. Без шкуринки
980. Без стуку
981. Безмін
982. Гребінець
983. Громада
984. Голова
985. Поле зошита
986. Із залізничного
987. Від колін
988. Вчорашнього дня
989. Дівочою
990. Вугілля
991. Кропива
992. Правда
993. Павук
994. Піде 8-й
995. Північним
996. Порожньою
997. Прокинутись
998. Прут
999. По річці
1000. Місяць

1001. Мокрий
1002. Два кожухи
1003. Думка
1004. У повну
1005. Двері
1006. Лісом, бо в нього рогів немає
1007. На купку
1008. Ні, бо він не може говорити
1009. У склянці
1010. У воді
1011. Їм соромно, що мати свиня
1012. Водій-жінка
1013. Журавлиний
1014. Як мовчить
1015. Однаково
1016. З порожньої
1017. Злодій
1018. За двері
1019. Запасне
1020. Картопля не лазить

ЗМІСТ

Передмова 5

ЗАГАДКИ

Явища природи 13
Рослинний світ 22
Тваринний світ 29
Людина 35
Будівля 39
Предмети побуту 42
Знаряддя праці 57
Продукти 62
Поняття про час 65
Загадки-запитання, загадки-жарти 66

ВІДГАДКИ

Явища природи 70
Рослинний світ 73
Тваринний світ 75
Людина 79
Будівля 80
Предмети побуту 82
Знаряддя праці 87
Продукти 90
Поняття про час 91
Загадки-запитання, загадки-жарти. 91

24 коп.

